

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загально-правових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

Студентки 2 курсу, 7м групи,

спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності

Науковий керівник

Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін

Гарант освітньої програми

Кандидат юридичних наук,
професор

Котенко Єлизавета
Михайлівна

Корягіна Анжела
Миколаївна

Крегул Юрій
Іванович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	2
1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЧИНЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ	5
1.1 Поняття економічного злочину та його сутність	5
1.2. Парадигма розвитку феномену організованої економічної злочинності	11
1.3 Особливості правової класифікації та характеристики економічних злочинів в Україні	15
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	21
2.1 Аналіз сучасного стану та правових механізмів попередження економічної злочинності в Україні	21
2.2 Міжнародні тенденції в здійсненні та розслідування економічних злочинів	26
2.3. Аналіз кіберзлочинності як окремого виду економічних злочинів	31
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТА В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	36
3.1 Шляхи вдосконалення механізмів протидії організованій економічній злочинності в Україні	36
3.2 Імплементация міжнародного досвіду боротьби з економічною злочинністю до українського правового та економічного устрою	41
3.3 Напрямки попередження розвитку економічної кіберзлочинності в Україні	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність теми. Сталий розвиток, до якого прагне Україна, неможливий без суттєвих якісних змін у політичній, соціально-культурній, правовій, а особливо економічній сферах.

Криміналізація проникла майже у всі галузі економіки, це і банківський сектор, бюджетна сфера, паливно-енергетичний комплекс, земельні відносини та інші, а корупція стала провідною ланкою між злочинцями та владою.

Станом на кінець 2018 року, за результати дослідження близько 48% українських організації незалежно від форми власності заявили, що є постраждалими від шахрайства та випадків економічних злочинів проти них за останні два роки. Станом на 2016 рік даний показник становив 43%. Злочини в сфері економіки поряд з матеріальними збитками наносять великий збиток репутації компаній, портфелю брендів компанії та взаємовідносинам з бізнес партнерами, дані збитки вкрай важко оцінити з матеріальної точки зору. Зазвичай, компанії, з метою збереження власної репутації віддають перевагу не розголошувати про виявлені факти економічних злочинів.

Євроінтеграційний курс держави, що вимагає проведення економічних реформ, які спрямовані на зменшення кризових явищ в економіці та поліпшення інвестиційного клімату, можуть бути повністю знівельовані відсутністю стабільного механізму протидії криміналізації економіки.

Питання проблем економічної злочинності розглядалися у багатьох працях вітчизняних учених, зокрема, В.С. Батиргарєєвої, В.І. Борисова, В.В. Василевича, В.О. Глушкова, Н.О. Гуторової, О.М. Джужі, В.М. Дудорова, А.П. Зелінського, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, О.В. Козаченка, О.Г. Кулика, О.М. Литвинова, М.І. Мельника, В.М. Поповича, Є.Л. Стрельцова, В.О. Тулякова, В.Ф. Ущаровського, В.І. Шакуна, С.С. Яценка та інших.

Розгорнутий аналіз криміналізації економіки, виявлення закономірностей та тенденцій формування кримінальних епізодів у господарській сфері дадуть змогу повніше розуміти розвиток даних процесів у взаємозв'язку з легальними

економічними відносинами, що дозволить у подальшому більш ефективно запроваджувати правові механізми протидії економічній злочинності.

Метою роботи є аналіз сучасного стану, тенденцій та підходів, що визначились на теперішній час відносно шляхів протидії з економічною злочинністю в Україні

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні завдання:

- визначити теоретичні аспекти поняття економічної злочинності
- з'ясувати особливості правової класифікації економічних злочинів в Україні
- проаналізувати сучасний стан та визначити основні тенденції в економічній злочинності
- визначити міжнародні тенденції що притаманні економічній злочинності
- дати характеристику сучасному стану кіберзлочинності в Україні та їх економічним наслідкам
- запропонувати напрямки вдосконалення законодавства в галузі боротьби з економічною злочинністю.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають внаслідок криміналізації економічної сфери.

Предметом дослідження є інституційні механізми протидії криміналізації економіки.

Методи дослідження. Системний підхід; абстрагування; припущення; аналізу і синтезу.

Інформаційною базою роботи є: статистичні показники стану економічної злочинності та окремих злочинів у сфері економіки в Україні, отримані як з офіційних джерел так і з альтернативних; аналіз матеріалів Державної служби статистики щодо окремих показників соціально-економічного стану України; вибірковий аналіз вироків у кримінальних справах, ухвалених судами України щодо окремих злочинів економічного характеру.

Практичне значення результатів роботи. Визначені в роботі практичні рекомендації можуть бути використані в процесі реалізації політики держави у сфері боротьби та протидії економічній злочинності в Україні, при прийнятті і реалізації відповідних рішень у контексті забезпечення економічної безпеки, при аналізі потенційних загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання.

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЧИНЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

1.1 Поняття економічного злочину та його сутність

В умовах сучасного інформаційного та технологічного розвитку всіх галузей економіки значних обертів набирає економічна злочинність, яка може виділятися загрозливими розмірами. Злочини в сфері економіки мають реальну небезпеку як країни в цілому так і окремих громадян, оскільки, саме розвиток економіки забезпечує розвиток суспільства.

Наукова зацікавленість до проблем економічної злочинності та складність її подолання викликана насамперед тим, що у вітчизняних дослідників має місце диференційований підхід до визначень поняття злочину у сфері економіки.

У науковій літературі існує велика кількість трактувань поняття злочинів в економічній сфері. Поряд з цим існує термінологічне різномайття даного поняття в літературі: «кримінальна економіка», «злочинність у сфері підприємницької діяльності», «економічні злочини», «господарська злочинність», «економічна злочинність», «злочинність економічної спрямованості» та ін. [1].

Зазвичай, науковці дані поняття ототожнюють, але в деяких випадках можемо спостерігати спроби доведення різних за природою явищ, як одного поняття. Наприклад, на думку О. Яковлева під економічним злочином розуміємо перш за все майновий та корисливий злочин, який характеризується сукупністю посягань на власність чи встановлений порядок управління господарством з корисливою метою, який вчиняється особами, що мають певні позиції в суспільстві чи економіці. С Кравчук стверджує, що всі вище наведені поняття мають різну природу. На думку автора, злочини економічного характеру це діяння, які пов'язані з отриманням матеріальних благ чи заподіянням матеріальної шкоди. Злочинами у сфері економіки, автор називає злочини господарського характеру, які вчиняються в різних сферах, в тому числі з використанням певного службового становища [2].

Першим, хто почав використовувати термін «економічний злочин» та загалом теорії економічної злочинності був науковець Е. Сатерленд. Автор

досліджував дане поняття з точки зору службового становища злочинця, вчений вважає що «білокомірцеві злочини» виникають внаслідок зловживання службовим становищем чи владою з метою власного збагачення. Е. Сатерленд давав наступне визначення економічним злочинам: «це антисуспільна, спрямована на збагачення поведінка осіб, які посідають соціально престижне місце в суспільстві та в рамках своєї професійної діяльності діють таким чином, що при одночасній законслухняній поведінці решти осіб вони зловживають суспільною довірою, якою користується інша група» [1].

На думку С. Кравчук економічні злочини — це злочини, що скоєні в сфері економіки з використанням законних, фінансових, технічних, контрольно-управлінських повноважень та прав. Науковець виділив наступні ознаки, які притаманні економічним злочинам:

- висока латентність;
- посягає на порядок управління економікою;
- суб'єкт злочину - фізична особа;
- тривалий характер здійснення;
- спричинили збитки державі, окремим громадянам чи суспільству в цілому;
- формує відповідний напів-кримінальний менталітет у суспільства;
- знаходиться у тісному зв'язку з тіньовою економікою, корупцією чи організованою злочинністю [2].

На думку Д.М, Харко, економічні злочини мають такі особливості:

- вчинені менеджером, під час своєї професійної діяльності;
- має систематичний характер (множинні епізоди);
- може вчинятись як фізичними так і юридичними особами;
- латентність характеру злочину;
- наносить шкоду економіці держави;
- вид злочину, який здійснюється масово;
- може охоплювати різні зловживання економічною владою [1].

Під злочином в сфері економіки варто розуміти що це протизаконна діяльність, яка посягає на інтереси економіки країни а також на індивідуальну діяльність і інтереси громадян, що безперервно і регулярно відбувається з метою отримання «наживи» під прикриттям законної економічної діяльності.

Підсумовуючи різні погляди науковців щодо ознак та особливостей економічної злочинності можна дати таке визначення економічним злочинам: «економічний злочин це протиправна дія, яка вчиняється у сфері економіки із зловживанням влади, що посягає на порядок ведення господарської діяльності чи економічного управління та має на меті отримання економічної вигоди». З огляду на дане визначення поняття економічного злочину можна виокремити такі основні його ознаки:

- характеризується зловживанням влади;
- має майновий характер ;
- має високу латентність;
- характеризується використанням як легальної так і нелегальної господарської діяльності.

Фактором, який приваблює злочинців до здійснення економічного злочину виступає розвиток кризових ситуацій в економіці, а також не слід ігнорувати факт боротьби за економічну владу, що дає можливість застосування кримінальних способів заволодіння такою та здійснення протиправних діянь у сфері економіки.

У криміналістичній літературі виділяють ряд протиправних діянь, які складають економічні злочини. До них належать: порушення антидемпінгового законодавства (що вказує на злочини, пов'язані із порушенням правил вільної конкуренції); шахрайство, випуск недоброякісної продукції (злочини, які порушують права споживачів); шахрайство з цінними паперами, бухгалтерською документацією, фіктивне банкрутство, використання підроблення банківських документів (злочини, які ґрунтуються на зловживанні інвестиціями, депозитним капіталом, які завдають значні збитки акціонерам, кредиторам, тощо) [3].

Економічні злочини зазвичай мають складний механізм здійснення, як наслідок механізм їх виявлення та розслідування є досить складним. Механізм

економічного злочину має вигляд системи процесів взаємодії учасників злочину (може бути велика кількість учасників) між собою та навколишнім середовищем, що призводить до утворення криміналістично важливої інформації про злочин, його учасників. Особливість скоєння економічних злочинів полягає в тому, що предметом таких протиправних діянь може виступати майно як капітал, а тому має місце висока організованість поряд з використанням специфічних способів поведінки учасників.

Ще однією із особливостей вчинення економічних злочинів можна вважати той факт, що злочинні діяння вчиняються під виглядом різного роду цивільно-правових угод, а тому з-зовні вони мають вигляд цілком законних господарсько-фінансових операцій [4].

Для прикладу розглянемо механізм здійснення економічних злочинів у бюджетній сфері. Криміналістичний аналіз дає підстави виділити чотири технології вчинення економічних протиправних діянь у даній сфері:

- а) злочини, пов'язані із шахрайським заволодінням бюджетними коштами;
- б) злочини, пов'язані із заволодінням бюджетними коштами службовими особами бюджетних установ при розпорядженні ввіреним майном в ході здійснення поточної господарської та управлінської діяльності;
- в) злочини, пов'язані з одержанням службовими особами хабарів, укладанням та виконанням не вигідних контрактів, при здійсненні державних закупівель;
- г) злочини, пов'язані із зловживанням службовим становищем або перевищенням службових повноважень при одержанні чи розпорядженні бюджетними коштами;

Дані діяння можуть кваліфікуватись як шахрайство, або як привласнення розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, це залежить від суб'єкта злочину та його умислу [5].

Злочини у бюджетній сфері, зокрема у сфері державних закупівель, є одним із найбільш відомих загалом злочинів, і який несе значну шкоду суспільству та державі в цілому. Так, злочини в даній сфері спрямовані на незаконне заволодіння

державними коштами, а тому злочинцями в даному економічному злочині виступають державні службовці — розпорядники бюджетних коштів, і працюють такі у змові із суб'єктами господарської діяльності. Механізм здійснення даного виду злочину передбачає ряд протиправних дій, серед них:

- закупівля товарів у кількості, яка не відповідає потребам;
- проведення конкурсних торгів із залученням підставних осіб;
- отримання винагороди керівниками установ за надання не обгрунтованої переваги під час вибору переможця тендера;
- внесення завідомо неправдивих відомостей до фінансово-бухгалтерських документів.

Для здійснення вищевказаних операцій здійснюється комплекс дій, які в кінцевому результаті призводять до незаконного збагачення за рахунок державних коштів.

У криміналістичній літературі комплекс злочинів у сфері економіки розглядається як певна технологія злочинного збагачення в якій виділяють основні і вторинні злочини. До основних економічних злочинів відносять ті, які вчиняються безпосередньо з метою заволодіння чужими коштами чи іншим майном. Вторинними економічними злочинами слід вважати ті, які безпосередньо не надають матеріальної вигоди злочинцю, однак є способом вчинення основного злочину чи його приховування. За своєю сутністю злочини у сфері економіки спрямовані на заволодіння коштами та іншими цінностями і пов'язані із порушеннями законодавчо встановлених норм. Згідно Кримінального кодексу України до економічних злочинів, зокрема основних, можна віднести шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, тоді як до вторинних економічних злочинів належать легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, а також фіктивне підприємництво [6].

Кіберзлочинність — це наслідок глобалізації інформаційно-комунікаційних технологій і появи міжнародних комп'ютерних мереж. На відміну від інших видів економічної злочинності, кіберзлочинність в даний час є найбільш

швидкозростаючим сегментом, що пов'язано зі збільшенням чисельності користувачів комп'ютерів, підключених до глобальної мережі Інтернет, постійним підвищенням рівня професіоналізму кіберзлочинців, стійким розвитком і вдосконаленням інформаційних технологій. Будь-які інформаційні і технічні новачі значно розширюють сферу кіберзлочинності і створюють умови для підвищення ефективності хакерських атак. Тому кіберзлочинність зростає більш швидкими темпами, ніж всі інші види злочинності.

Досліджуючи криміналістичний аспект вчинення економічних злочинів ми визначились зі складом економічного злочину. Суб'єктом злочину завжди виступає фізична особа, а суб'єктивною стороною завжди є умисел. В залежності від виду злочину це може бути посадова особа органів державної влади, або особа із приватної сфери господарювання. Об'єктом злочину виступає економіка держави. Об'єктивною стороною виступають діяння особи, способи вчинення злочину, в тому числі і застосована техніка. Що цікаве, на нашу думку, мотивом вчинення злочину не завжди є збагачення чи неправомірна вигода, доволі часто мотивом злочинних діянь є приховування інших протиправних діянь, більш вагомих (що називають вторинним злочином).

Саме специфіка складу економічних злочинів не дозволяє правоохоронним органам миттєво реагувати на їх вчинення. Звісно держава реагує на дані злочини та намагається запобігти їм. Про це говорить створення Національного антикорупційного бюро України, функціонування департаменту з розслідування особливо важливих справ у сфері економіки, створення сайту державних закупівель «Прозоро» та багато інших кроків в цьому напрямку. Проте, практика показує, що всі дії владних органів щодо запобігання економічним злочинам супроводжуються виникненням більш інноваційних механізмів вчинення економічних злочинів. Саме тому дана тема є надважливо і ще тривалий час буде актуальною для досліджень.

1.2. Парадигма розвитку феномену організованої економічної злочинності

Наприкінці 80-х років низка прийнятих нормативно-правових актів дозволила здійснення приватної діяльності економічного характеру, що дало потужний імпульс для розвитку організованої економічної злочинності. До 60% тогочасних кооператорів мали раніше судимість за різні види злочинів. Саме вони і не дали імпульсу для розвитку кооперативного руху: ті суб'єкти господарювання, хто хотів чесно вести свій бізнес, незабаром з їх допомогою розорилися, інші ж потрапили в залежність. Зате вимагання та корупція розвивалися пропорційно накопиченню капіталу новоявленими бізнесменами [12, с. 26].

Після розпаду Радянського Союзу економічна злочинність, позбавилась обмежень та контролю, перейшла до ринкових відносин, отримала зелене світло". Цьому сприяв цілий ряд факторів від ослаблення правоохоронної системи до зміни законів, переформатування спецслужб та в цілому переходу до ринкової економіки. Особи, що були раніше засуджені за економічні злочини, були оголошені заручниками режиму, які діяли в глибокому підпіллі планової економіки. Багато із тогочасних економічних злочинців були амністованими. На початку 90-х років «економічні» кримінальні справи, що базувались на розкраданнях та відмиванні коштів, відразу перекваліфікувались в політичні, і розвалились під тиском правоохоронних органів та громадських організацій [13].

На міжнародному рівні перше почали обговорювати небезпеку злочинів в економічній сфері на Міжнародному конгресі ООН по боротьбі зі злочинністю у 1975 році. Під час конгресу були вперше сформульовані ознаки, що притаманні економічній злочинності:

- використання службової чи професійної діяльності;
- здійснення економічного злочину з метою отримання економічної вигоди;
- суб'єкт економічного злочину володіє політичною владою чи високим соціальним становищем. [14].

Процес трансформації окремих злочинних проявів з національного рівня в міжнародний породив об'єднання зусиль міжнародного співтовариства у боротьбі з цими явищами. Дана діяльність відбувається зусиллями Організації об'єднаних націй, Радою Європи, міжурядовими органами. За час діяльності була прийнята велика кількість нормативно-правових актів, розроблені міжнародні стандарти у даній сфері [15]. Відповідно, в рамках міжнародного руху боротьби зі злочинністю ведеться не лише за допомогою застосування національних кримінальних та інших законів, а й за допомогою цілого комплексу міжнародних угод [1, с.327]. Міжнародне співробітництво є неодмінною умовою боротьби з економічною злочинністю та вважається профілактичним заходом [16].

Перші спроби визначити правову основу терміну «корупція» у міжнародному правовому полі відбулася у 1990 році (Гавана) на VIII конгресі ООН з попередження злочинності та поводження зі злочинцями, де була прийнята резолюція «Практичні заходи боротьби з корупцією».

Усвідомлюючи, що уряд будь-якої держави неспроможний наодинці здійснювати протидію корупційним проявам, масштаби яких набули міждержавного характеру, світова спільнота розпочала інтенсивно проводити заходи міжнародного співробітництва. Так, питання боротьби з корупцією обговорювалося на IX Конгресі ООН у 1995 році (Каїр) [8], на наступних конгресах ООН, а саме: «Боротьба з корупцією» (2000 р.); «Корупція: погрози й тенденції XXI століття» (2005 р.) [9, с. 174].

Необхідно зазначити, що хоча Україна і є учасником відповідних міжнародних угод або приєднується до них та як наслідок ратифікує угоди, однак у зв'язку з тим, що більшість міжнародних норм мають лише декларативний або рекомендаційний характер, суттєвих змін у кримінальному законодавстві нашої держави не відбувається.

Так, Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 року визначав правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, усунення наслідків корупційних діянь [17]. За вищевказані діяння

передбачалась лише адміністративна відповідальність за умови відсутності складу злочину.

Враховуючи негативні наслідки економічних злочинів щодо верховенства закону, прав громадян та демократії, Комітет міністрів Ради Європи у 1997 році прийняв Резолюцію про двадцять принципів боротьби з корупцією. Зокрема, п. 4 зазначав про необхідність гарантування визнання національної та міжнародної корупції кримінально караним діянням [18].

Указом Президента України була затверджена Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 роки [19]. Концепція передбачала відповідальність за службові злочини. Поряд із цим концепція передбачала спеціальні норми, за окремі корупційні діяння, а також діяння, чи бездіяння, які перешкоджають боротьбі з корупцією.

Рада Європи у 1999 році прийняла конвенцію про боротьбу з корупцією, що стало знаковою подією у боротьбі з економічною злочинністю. Нормативно-правовий акт містив положення щодо класифікації корупційних діянь та характеристику відповідальності за їх вчинення. стаття 19 Конвенції зобов'язала учасників запровадити стосовно економічних злочинів ефективні стримуючі санкції і заходи для суб'єктів господарювання.

З метою прискорення процесів приведення внутрішніх законодавств країн учасників у відповідність із підписаними міжнародними угодами, світова спільнота визначила основні завдання, які покладаються на міжнародні організації. Наприклад, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк розробляють власну політику боротьби з корупцією, яка виявляється у негайному припиненні надання позик чи фінансової допомоги урядам, які не реагують адекватно на корупційні виклики в країнах [20].

Відповідні «заохочувальні» заходи призвели до законодавчого реагування нашої країни, але з притаманною специфікою виконання. Так, хоча Україна й підписала Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією у 1999 році, однак ратифікувала її лише у 2006 році [21]. Крім того, Закон про її ратифікацію набирає чинності з дня набрання чинності Законом України про внесення змін до деяких

законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення. Вищевказаний закон набрав чинності у 2009 році, мав вступити в дію з 1 січня 2010 року, перенесений на 1 січня 2011 року, а в кінцевому результаті втратив чинність 05.01.2011 року.

Поява такого явища як економічна злочинність в Україні безпосередньо пов'язана з фактом наявності тіньової економіки в Радянському Союзі яка дісталась Україні у спадок, коли керівники підприємств та просто спеціалісти займалися тіньовим виробництвом та продажем. На думку експертів обсяги тіньового сектору економіки СРСР станом на 1990 рік становили від 10% валового внутрішнього продукту країни, в тіньовому секторі працювало близько 60 млн. осіб.

Після розпаду Радянського союзу, на думку експертів, до 66% комерційних підприємств та до 40% приватних підприємців були втягнуті у кримінальні відносини в тому чи іншому вигляді. Час, коли перерозподілялась власність, з'являлись цілі структури, що отримували надприбутки, що вплинуло на формування поглядів людей на економічну злочинність та ринкові відносини.

Аналізуючи динаміку кількості економічних злочинів та історичні події в Україні, можемо виокремити наступні періоди:

2005-2008 роки . Політична криза 2004-2005 років позитивно вплинула на рівень економічної злочинності

2009-2011 роки. Зростання кількості виявлених економічних злочинів. Максимум виявлених економічних злочинів припав на 2010 рік (35 тис. злочинів). Саме в цей період до України дійшла хвиля світової економічної кризи.

2012 рік. Виявлено 22,8 тис економічних злочинів. Зміна кримінального законодавства, а саме, прийнятий в 2011 році Закон України “Про гуманізацію відповідальності за злочини у господарській сфері”, наслідком чого в Україні було декриміналізовано велику кількість статей розділу “Злочини у сфері господарської діяльності”, поряд зі зміною санкцій на користь грошових стягнень у вигляді штрафів.

2013 рік. Зростання кількості зареєстрованих економічних злочинів на 62% порівняно з 2012 роком. Пов'язуємо це з змінами у реєстраційних процедурах, що

застосовувались до фіксації заяв та повідомлень про скоєні злочини, та новий процесуальний порядок на економічні злочини з боку правоохоронних органів. Після 2013 року рівень злочинності закріпився на позначці 510 тис. щороку, що змінило підходи до статистичного аналізу економічних злочинів в бік групування злочинів за більш однорідним характером факторів впливу на скоєння економічних злочинів.

2013-2016 роки. Темп приросту кількості економічних злочинів становить 8,4% якщо розраховувати базисним методом. Середньорічний абсолютний приріст за період 2013-2016 рр. становив 32, 4 тис. злочинів щороку.

2014 рік вніс корективи до аналізу статистики економічної злочинності внаслідок скорочення контрольованих територій України. Рівень економічної злочинності в абсолютному вираженні зменшився (за рахунок скорочення територій), а коефіцієнт злочинної інтенсивності планомірно зростає [22].

1.3 Особливості правової класифікації та характеристики економічних злочинів в Україні

Сучасний етап державного будівництва в Україні характеризується активним та об'єктивно необхідним процесом удосконалення вітчизняного законодавства й практики його застосування, в тому числі у сфері боротьби зі злочинністю з акцентом на окремі її прояви. Безумовно, однією із найбільш складних для розслідування є економічна злочинність.

Криміналістична класифікація економічних злочинів, як і всяка класифікація, допускає диференціацію діянь на більші чи менші групи, виходячи з певного критерію.

Загалом, в українському правосудді, економічні злочини найчастіше кваліфікуються за наступними ознаками:

- Злочини проти власності (ст. 190. та ст. 191 Кримінального Кодексу України);

- Злочини у сфері господарської діяльності (ст. 203, 205, 206 Кримінального Кодексу України);
- Злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. (ст. 364, 366 та 368 Кримінального Кодексу України);
- Злочини у сфері виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів;
- Злочини у сфері порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213. КК України);
- Злочини, пов'язані з ухиленням від сплати податків та зборів (ст. 212. КК України).

Злочини проти власності Кримінальний Кодекс України поділяє на: шахрайство (ст. 191) та Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191)

Наведемо основну характеристику економічним злочинам, згідно з Кримінальним Кодексом України (таблиця 1.1)

Характеристика економічним злочинам за Кримінальним Кодексом України

Номер та назва статті	Суб'єктивна сторона злочину	Об'єктивна сторона злочину	Суб'єкт злочину	Об'єкт злочину
Ст. 190 Шахрайство	Прямий умисел і корисливий мотив	діяння у вигляді заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою;	фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.	Право власності
Ст. 191 КК України. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	Прямий умисел	1) привласнення чужого майна, яке було ввірене винному чи перебувало у його віданні; 2) розтрата чужого майна, яке було ввірене винному чи перебувало у його віданні.	фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і якій майно, що є предметом цього злочину, було ввірене чи перебувало в її віданні, Службова особа (ч. 2 ст. 191)	Право власності
Стаття 205 . Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб - підприємців	Прямий умисел і спеціальна мета - прикрити незаконну діяльність або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона	а) створення юридичної особи будь якої організаційно-правової форми - суб'єкта підприємницької діяльності б) придбання такої юридичної особи	особа, що досягла 16-річного віку і є засновником або набувачем суб'єкта підприємницької діяльності — юридичної особи.	встановлений законодавством порядок здійснення підприємницької діяльності

Продовження таблиці 1.1

Стаття 206 . Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації	прямий умисел	висунення протиправної вимоги, поєднаної з погрозою застосування насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їх майна.	фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.	встановлений порядок здійснення господарської діяльності; право громадян на свободу підприємницької діяльності.
ст. 364 Зловживання владою або службовим становищем	прямий умисел і спеціальна мета – одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи,	діяння – використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що полягає у певних діях або бездіяльності суб'єкта; наслідки, що виявляються у завданні істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; причинний зв'язок між діянням і наслідками	службова особа	суспільні відносини, що забезпечують правильну (належну) діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування , державних чи комунальних підприємств, установ, організацій, а також їх службових осіб
366. Службове підроблення	прямий умисел	1) внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; 2) інше підроблення документів; 3) складання завідомо неправдивих документів; 4) видача завідомо неправдивих документів.	службова особа	порядок діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування , об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій

Продовження таблиці 1.1

<p>213. Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом</p>	<p>прямий умисел</p>	<p>1) здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів без державної реєстрації або без спеціального дозволу (ліцензії), одержання якого передбачено законодавством; 2) надання приміщень та споруд для розташування незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту; 3) організація незаконних пунктів прийому схову та збуту металобрухту.</p>	<p>фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.</p>	<p>встановлений чинним законодавством порядок здійснення операцій з металобрухтом як різновиду підприємницької діяльності.</p>
<p>212. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.</p>	<p>прямий умисел</p>	<p>Сукупність трьох ознак: 1) діяння - ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять до системи оподаткування; 2) суспільне небезпечні наслідки у вигляді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних (ч. 1 ст. 212), великих (ч. 2 ст. 212) або особливо великих (ч. 3 ст. 212) розмірах; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.</p>	<p>1) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; 2) особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 3) будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі.</p>	<p>порядок оподаткування юридичних і фізичних осіб,</p>

Також, вважаємо за необхідне зазначити про характерні відмінні риси злочинності економічної від традиційної майнової злочинності (пограбування, розбої, крадіжки та ін.). Специфічні особливості, що притаманні економічній злочинності, можуть стати актуальними для юристів, які працюють в економічній сфері.

По-перше, під час класичного злочину існує конкретна особа — злочинець, який повинен бути спійманим, а сам факт злочинного діяння зазвичай є очевидним.

В економічних злочинах факт скоєння протиправних дій може підлягати сумніву або мають місце складнощі з його доведенням.

По-друге, в класичному розумінні злочинець засуджується до позбавлення волі, але для нього стримуючий ефект від даного виду покарання в більшості випадків малий. Застосування ж даної міри відносно економічного злочинця є більш ефективним, оскільки саме економічний злочинець боїться втратити набутий свій соціальний статус.

По-третє, в суспільстві склалося доволі прохолодне ставлення до економічної злочинності. Байдужість викликана складністю встановлення розмірів збитків, що нанесені суспільству.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Аналіз сучасного стану та правових механізмів попередження економічної злочинності в Україні

На сьогодні, офіційна статистика української злочинності дає лише приблизне уявлення про розміри, види зареєстрованої злочинності та кількість засуджених і взятих під варту злочинців. Статистичні дані, що представлені в кількісній формі дозволяють визначити деякі основні тенденції сучасної економічної злочинності в Україні. Загалом, сучасні тенденції залежать від великої кількості факторів об'єктивного та суб'єктивного характерів.

Складність, яка виникає під час використання офіційної статистичної інформації щодо злочинності, полягає в тому, що вона краще показує практику застосування права, ніж злочинну поведінку

Станом на кінець 2018 року, за результати дослідження близько 48% українських організації незалежно від форми власності заявили, що є постраждалими від шахрайства та випадків економічних злочинів проти них за останні два роки. Станом на 2016 рік даний показник становив 43%. Злочини в сфері економіки поряд з матеріальними збитками наносять великий збиток репутації компаній, портфелю брендів компанії та взаємовідносинам з бізнес партнерами, дані збитки вкрай важко оцінити з матеріальної точки зору. Зазвичай, компанії, з метою збереження власної репутації віддають перевагу не розголошувати про виявлені факти економічних злочинів.

За даними опитувань, організації визначають, що від фактів економічних злочинів, скоєних проти них найбільше страждає у 50% випадків їх бренд, у 42% випадків – відносини з бізнес партнерами, у 38% випадків взаємодія з державними регуляторами [23].

Загалом, в науковій літературі виділяють наступні передумови скоєння економічних злочинів в Україні:

а) Чинники економічного характеру:

- нерівномірність розподілу доходів між населенням;
- неефективність функціонування соціально-економічних інститутів;
- велика частка державного сектору в економіці;
- макроекономічні диспропорції;
- постійні зміни в податковій політиці країни.

б) Чинники організаційно-правового характеру:

- низька професійність кадрів в органах, що регулюють та запобігають економічним злочинам (органи прокуратури, органи фінансового моніторингу та контролю, судові органи та інші) у зв'язку з високою плинністю кадрів;
- недостатність фінансування та координації вищевказаних органів;
- низька соціально-правова активність населення поряд з недостатньою фінансовою грамотністю громадян;
- повільне пристосування законодавчої бази до викликів сучасної економічної злочинності, постійне вдосконалення методів здійснення економічних злочинів;
- постійне створення нових та розподіл повноважень між старими органами, що уповноважені виявляти економічні злочини та протидіяти їм.

Сучасна економічна злочинність в Україні має наступні характерні ознаки:

- а) Латентність економічних злочинів;
- б) здійснення економічних злочинів організованими злочинними групами;
- в) тісний взаємозв'язок економічної та кримінальної злочинності;
- г) набуття масштабів скоєння злочинів в сфері економіки до міжрегіонального та транснаціонального рівня;
- д) випадковість виявлення економічних злочинів (кожен сьомий);
- е) висока ефективність – значні результати при невеликих затратах та відносній небезпеці;
- ж) економічні злочини здійснюються під виглядом звичайної економічної діяльності [4, 6].

Злочини в сфері економіки завжди вирізнялись своєю латентністю, тобто прихованістю від правоохоронних органів, а також професійним характером. Економічні злочинці це майже завжди особи, які мають високий рівень професійної підготовки та економічної грамотності, що дозволяє їм завжди пристосовуватись та за необхідністю змінюватись за допомогою введення нових методів та засобів здійснення злочинів, що ускладнює їх розслідування і потребує від співробітників правоохоронних органів відповідного рівня підготовленості. Поряд з цим, складності виникають і при підрахунку нанесеної матеріальної шкоди, оскільки більшість злочинів в сфері економіки носять матеріальний характер, для яких розмір нанесених збитків і його наявність є одним з обов'язкових елементів.

Найбільш поширеними видами економічних злочинів в Україні є:

- а) Корупція та хабарництво (до 73%);
- б) привласнення майна у незаконний спосіб (до 46%);
- в) шахрайство, пов'язане з закупівлями товарів та послуг (до 33%);
- г) шахрайство при управлінні персоналом (до 33%);
- д) кіберзлочинність (до 31%) [23].

В Україні корупція та хабарництво займає перше місце серед економічних злочинів, та має тенденції до росту. Згідно даних опитування рівень проникнення корупції в організації виріс з 56% у 2016 році до 73% станом на кінець 2018 року. Загальносвітовий показник при цьому втричі менший і становить лише 25%. Кожна третя організація впродовж року отримала пропозицію дати хабаря [3].

Останні роки потребує все більшої уваги кіберзлочинність, адже цифрові технології у сучасних реаліях охоплюють всі аспекти господарської діяльності організацій, в той час нові технології стають інструментом для здійснення економічних злочинів. Близько 31% організації в Україні протягом 2017-2018 років постраждали від кіберзлочинів. В даній сфері ми можемо спостерігати ефекти замкненого кола, коли з року в рік технології стають більш прогресивними, що тягне за собою збільшення фактів шахрайських дій [23].

Дестабілізація бізнес-процесів є найбільш розповсюдженим типом економічного злочину, що скоєний засобами кібератаки. Мотиви такого роду атак

можуть бути самими різноманітними і не обов'язково пов'язані з отриманням фінансової вигоди. Це різко відрізняє кібератаки як економічний злочин з незаконним присвоєнням активів чи корупцією.

Особи, що коять економічні злочини відрізняються певними характерологічними ознаками, а саме: інтелектуальний та освітній рівень вищий порівняно з середньостатистичним громадянином, кращі комунікабельні та організаційні здібності, емоційна стійкість та краще матеріальне становище. За даними досліджень у світі економічні злочинці з даним набором характеристик завдають суспільству збитків у 17 разів більших, ніж грабіжники та крадії, разом узяті [4, с 33].

Найбільша частка економічних злочинів в світі спостерігається в операційних та виробничих підрозділах компаній (22%), друге місце займають відділи маркетингу та продажів (14%) і третє місце – фінансові служби (11%) [23]. В той же час, приватні компанії найбільш очікують економічних злочинів в сфері закупівель товарів та послуг, тому попередження даних загроз завжди в центрі уваги вищого керівництва компаній.

Підсумовуючи дослідження, можемо виділити наступні кроки до попередження економічних злочинів:

- а) Оцінка ризиків здійснення економічних злочинів в рамках конкретної організації чи підрозділу. Оцінка проводиться за допомогою порівняння з аналогічними випадками, проведення стрес-тестів та ін. За даними опитувань, лише 42% респондентів відмітили, що проводили оцінку ризиків скоєння економічних злочинів по відношенню до їхніх організацій;
- б) протидія економічним злочинам. Даний крок прямо залежить від готовності компанії збільшувати витрати на протидію економічним злочинам. Однак збільшення витрат не гарантує зниження кількості потенційних загроз. Необхідною умовою ефективності заходів по виявленню і попередженню економічних злочинів ж консолідація зусиль структурних підрозділів компанії а також побудова раціональних ліній комунікацій всередині компанії та з посадовими особами;

- в) зменшення кількості агентів і посередників в перевагу ведення господарської діяльності з перевіреними контрагентами з «чистою» репутацією, адже світові дослідження говорять, що 39% шахрайств здійснюються клієнтами компаній.

Відшкодовані збитки державі за результатами діяльності органів по викриттю економічних злочинів ні в якій мірі не компенсують витрати на їх утримання. Причини постійного зростання злочинів у сфері економіки обумовлені насамперед соціально-економічною та політичною кризою в середині держави, саме тому організація більш ефективної системи протидії економічній злочинності можлива тільки на основі єдності загально соціальних, соціально-кримінологічних і кримінально-правових заходів.

Із загальної кількості закінчених кримінальних проваджень (1833) за вищевказаними шістьма статтями КК України направлено до суду з обвинувальними актами 1183 (65%).

Станом на 2019 рік відбулись деякі зміни, а саме:

а) Зміни в законодавчому регулюванні:

- в 2018 році почав діяти закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». В документі прописані повноваження та обов'язки установ, громадян та організацій в сфері кібербезпеки, вперше були визначені базові терміни в галузі забезпечення кібербезпеки;
- створено органи Національна телекомунікаційна мережа та Державний центр кіберзахисту
- в Даний момент ведеться робота над іншими підзаконними актами, якими будуть визначені необхідні обов'язкові заходи по забезпеченню кібербезпеки для органів що мають стратегічне значення в забезпеченні безпеки громадян (державні органи, енергетичні компанії та ін.). На даний момент кіберзахист стратегічно значущих державних та приватних об'єктів відбувається на власний розсуд;

б) створені спеціальні підрозділи по забезпеченню кібербезпеки на базі Служби Безпеки України та Національної поліції;

- в) приватний бізнес почав працювати у напрямку забезпечення власною кібербезпекою.

2.2 Міжнародні тенденції в здійсненні та розслідування економічних злочинів

Економічні злочини в тому чи іншому вигляді характерні для всіх країн світу, в тому числі для економічно розвинених країн.

Результати опитувань в різних регіонах світу показали, що, незважаючи на активні дії компаній, регулюючих органів і фахівців з боротьби з шахрайством, рівень економічної злочинності практично у всіх галузях економіки як і раніше високий.

Так, в 2016 році частка респондентів, які зіштовхнулися з економічними злочинами, склала [23]:

- в Північній Америці – 37%;
- в Західній Європі – 40%.

Опитування 2018 роки дали наступний результат частки економічних злочинів:

- в Північній Америці – 54%;
- в Західній Європі – 45%.

Найбільша частка економічних злочинів за станом на 2018 рік належала незаконного привласнення активів (64%), кіберзлочинів (32%), хабарництву та корупції (24%).

З усіх країн найбільш значне зростання економічних злочинів в порівнянні з 2017 роком відзначився у Франції (зростання відзначили 68% респондентів), Великобританії (зростання відзначили 55% респондентів) [24].

У секторі фінансових послуг зазначалося найбільшу кількість кіберзлочинів за дворічний період, за ним слідували урядові установи і державні підприємства, підприємства роздрібної торгівлі і виробництва споживчих товарів.

В аерокосмічній і оборонній промисловості відзначався найбільше зростання за вказаний період – 9%.

Різні види злочинів по-різному впливають на галузі. Наприклад, в області транспорту і логістики було відзначено зростання хабарництва і корупції на рівні 16%.

Як уже зазначалося, зростання числа кіберзлочинів склав 32% (на 8% більше, ніж в період проведення попереднього дослідження), при цьому більше половини (53%) респондентів відчули підвищення рівня кіберризиків за останні 2 роки

Найбільші побоювання в плані розвитку кіберзлочинності висловили представники шести країн «Великої двадцятки» (Великобританія, США, Італія, Франція, Канада і Австралія).

Також в 2018 році найбільша кількість респондентів Канади зіткнулися саме з кіберзлочинами (46%). Присвоєння активів виявилось лише на другій позиції (38%) [25].

Ситуація з країнами Європи дещо відрізнялась від США і Канади. Тут найбільшого поширення набули злочини з присвоєння активів. Наприклад, в Швеції їх частка склала 51%, тоді як на кіберзлочини припало 44%, в Люксембурзі на привласнення активів довелося в 2018 році 54%, на кіберзлочини – 46%.

Однак в окремих країнах за останні два роки ситуація встигла різко змінитись. Так, наприклад, у Великій Британії в 2016 році на першому місці серед економічних злочинів перебувало привласнення активів з часткою 49%, однак до 2018 року їх частка знизилася до 32%. Кіберзлочини, навпаки, продемонстрували зростання з 44 до 49% [25].

Таким чином, можна відзначити, що найбільш серйозний ризик економічної безпеки розвинених країн сьогодні представляє кіберзлочинність.

За підсумками 2016 року 33% респондентів Східної Європи відзначили, що стикалися з економічними злочинами. У 2018 році дана цифра збільшилася до 47%.

Очевидно, що в рамках даної групи держав спостерігався найбільш значне зростання економічних злочинів.

Дані статистики показують, що саме на країни третього світу припадає найбільша кількість економічних злочинів. Це обумовлюється, переважанням таких факторів, як:

- вкрай низький рівень життя населення, при високому рівні народжуваності і перенаселення;
- нестабільна політична і правова ситуація в країні;
- лідируючі позиції в рейтингу загальної злочинності;
- висока смертність населення;
- безробіття;
- практично повна відсутність можливості розвитку економічного сектора;
- обмеженість природних ресурсів;
- низька грамотність і освіченість населення.

Вище перераховані і інші фактори призводять до вкрай нестабільну економічну ситуацію в країні і стають сприятливим ґрунтом для поширення антисоціальної економічної поведінки.

Найбільш відкритими для аналізу і яскравими країнами третього світу є країни Африки та Латинської Америки.

Так, за підсумками 2016 року 57% опитаних жителів Африки зіткнулися з економічними злочинами, в 2018 році їх частка збільшилася до 62%.

У розрізі країн Латинської Америки частка зросла з 28% до 53%, що є найбільшим зростанням з усіх аналізованих регіонів.

В цілому очевидно, що саме в Африці найбільшу кількість респондентів стикалися з економічними злочинами.

При цьому після деякого зниження показника в 2014 році, до 2018 року стався його різке зростання, що, втім, була характерна і для світової тенденції в цілому.

Найбільш поширеними були злочини з присвоєння активів (46% по Африці в цілому), шахрайства, скоєні покупцями (36%), шахрайства закупівлі товарів, робіт, послуг (32%), хабарництво і корупція (32%).

Значно нижче світового показника виявилася частка кіберзлочинів (24%), Що обумовлюється нерозвиненістю науково-технічної сфери в даних країнах.

Для країн третього світу був характерний серйозне зростання економічних злочинів в останні роки. При цьому найбільш поширеними виявилися також «традиційні» види злочинів: шахрайства, привласнення активів, корупція і тд.

Навіть при значному зростанні економічних злочинів, що в якомусь сенсі може говорити про підвищення грамотності населення, залишається достатньо високий рівень загально-кримінальної злочинності. Характерним обставиною даного чинника є наявність легалізації зброї в країнах, а також майже повна відсутність контролю за населенням, що породжує «зайву свободу» і спонукає до агресивної антисоціальної поведінки. Дане явище становить досить вагомий загрозу як для самого населення країн, так і для країн-сусідів.

Аналіз зарубіжного законодавства, що регулює економічні злочини, дозволяє виявити різного роду особливості в законодавчому регулюванні даних кримінально-правових відносин, специфіку тих чи інших категорій, своєрідність правових дефініцій, порівняти зміст, що вкладається законодавцем різних держав в певні терміни.

Виявлення особливостей злочинів економічної спрямованості проведено на прикладі аналізу кримінальних законодавств, які одними з перших зіткнулися з проблемами боротьби з економічними злочинами і усвідомили необхідність розробки заходів щодо їх протидії, а саме Великобританія і США. Активна боротьба з економічними злочинами почалася в цих країнах ще в 1970 р.

В англійському праві немає єдиної думки про те, які саме дії ставляться до економічних злочинів. При цьому поняття «економічні злочини» практично не вживається в законодавстві, судовій практиці і роботах вчених-юристів. В основному такі злочини відносять до «білокомірцевої злочинності» або до фінансових злочинів. Даний термін закріпився в законодавстві США після публікації роботи відомого кримінолога Е. Сатерленда в 40-і роки, і означав злочин, що скоєні людьми, які мають високий статус в суспільстві чи офіційних структурах влади, і відповідно здійснюють злочинні дії з використанням свого становища. Даний тип злочинів значно поширений в США, але поряд з цим, судити про справжній розмах цього виду злочинів дуже складно тому, що ці злочини не

потрапляли в офіційну статистику. Економічна злочинність охоплює не тільки економічні злочини, а й хабарництво, порушення антитрестівського законодавства, екологічні та комп'ютерні злочини.

Більшість зарубіжних фахівців до економічних злочинів відносять податкові та митні злочини, а також шахрайство у здійсненні підприємницької діяльності. Шахрайство включає в себе: фіктивне банкрутство, обман кредиторів, підробку грошових знаків, прояви монополізму, зловживання довірою, недобросовісну конкуренцію та ін.

У літературі, присвяченій проблемі податкових злочинів, в цілому дається висока оцінка податкового законодавства США. Саме в цій країні, податкове законодавство в декількох розділах приділяє увагу економічним злочинам, а саме:

- розділ 26 – виокремлює окреме поняття “податкові злочини”;
- розділ 15 – описує шахрайські дії економічних злочинців типу “білі комірці”;
- розділ 18 – описує в цілому склад економічних злочинів.

Поряд з цим, законодавство є досить ускладненим, виникають труднощі в класифікації злочинів, орієнтуватись також важко за рахунок відмінності кодексів деяких штатів, які будуються за кардинально іншими принципами.

Також як і в українському кримінальному законодавстві в Англії і США до економічних злочинів відносять всі злочини, спрямовані проти підприємницької діяльності, в тому числі крадіжки і шахрайства. При цьому вважається, що такі злочини скоюються в сукупності з такими злочинами, як незаконний обіг наркотичних засобів, незаконний обіг зброї, дачі та одержання хабарів, а також тероризм. Відмінною особливістю законодавства США є і те, що при розробці законодавства в сфері протидії скоєння економічних злочинів законодавець розробив нормативні акти, спрямовані не так на регламентацію процесуальних механізмів кримінального переслідування і жорстких санкцій за подібного роду діяння (які проте встановлені окремими нормами Зводу законів США - US Code), а на вироблення спеціальних норм щодо попередження цього явища, що є позитивним досвідом і для законодавства. Детальне опрацювання цих запобіжних заходів, американські законодавці послідовно здійснюють протягом декількох

десятиліть, і на цей момент як мінімум десять нормативних актів, спрямовані на попередження вчинення економічних злочинів.

2.3. Аналіз кіберзлочинності як окремого виду економічних злочинів

Цифрова економіка стрімко розвивається у глобальних масштабах, виступаючи акселератором інновацій, конкурентоздатності та економічного зростання у світових масштабах. Більшість передових країн світу, таких як США, Канада, Японія, Німеччина, розвивають цифрову економіку та визначають впровадження цифрових технологій у своїх суспільствах як стратегічну мету, що у перспективі повинна стати рушійною силою інноваційного технологічного розвитку, у тому числі й для української економіки.

В Україні відсутня офіційна статистика, щодо відомостей в сфері кіберзлочинності, що негативно виявляється при формуванні запобіжних заходів, які мають фрагментарний характер, зумовлюючи складності у протидії та боротьбі з таким специфічним та сучасним видом суспільно небезпечних діянь.

Серед причин зазначеного є й те, що термін “кіберзлочинність” (визначений в 2017 р. у Законі України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” [26]) охоплює занадто широкий спектр правопорушень, що ускладнює розробку системи класифікації кіберзлочинності.

Кіберзлочинності притаманний високий рівень латентності (обліковується тільки 10 – 20 % скоєних злочинів, решта – латентна злочинність) поряд з низьким рівнем звітно-реєстраційної дисципліни, як наслідок, говорити та брати до уваги про офіційну статистику, яка б повно та достовірно показувала стан та структуру кіберзлочинності, на жаль, проблематично.

Протягом 2018 р., за статистичними даними Генеральної прокуратури України (див. Табл. 2.1), зареєстровано 2017 кримінальних правопорушень у сфері використання комп’ютерів, систем та комп’ютерних мереж і мереж електрозв’язку. Їх питома вага складає 0,5 % від усіх облікованих кримінальних правопорушень за

2018 р., але, поряд з цим, за останні п'ять років ми спостерігаємо зростання даних правопорушень в 5,6 разів (у 2014 р. частка становила – 0,09 %).

Таблиця 2.1

**Обліковані кримінальні правопорушення, передбачені статтями
Розділу XVI КК України (за даними Генеральної прокуратури України)**

Стаття КК України	2017 р.	2018 р.	У порівнянні 2017 і 2018 рр.	+/-, %
361	1795	1023	-772	-43 %
3611	35	134	99	282,9 %
3612	64	52	-12	-18,8 %
362	670	1070	400	59,7 %
363	6	12	6	100 %
3631	3	10	7	233,3 %
Усього	2573	2301	-272	-10,6 %

Порівняно із 2017 р. кількість кримінальних правопорушень, передбачених статтями Розд. XVI КК України, зменшилася на 10,6 % (у 2017 р. – 2573). При цьому кількість кримінальних правопорушень, за якими особам вручено повідомлення про підозру, збільшилася на 26,4 % (1272 у 2017 р. проти 1608 у 2018 р.), зокрема передбачених ст. 362 КК України “Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї”, на 58,2 % (607 у 2017 р. проти 960 у 2018 р.).

Варто відзначити, що у січні 2019 року обліковано 218 кримінальних правопорушень, передбачених статтями Розд. XVI КК України, а передбачених ст. 362 КК України – 90. На час вчинення кримінального правопорушення 45 осіб були у віці від 18 до 28 років, 47 – від 29 до 39 років, 22 – від 40 до 54 років, 15 – 60 і

більше років. Таким чином, за віковою ознакою неможливо виокремити якусь явну категорію правопорушників. Виявлено 42 жінки (30,9 %), що вчинили кримінальні правопорушення, тобто третина виявлених правопорушників – жінки. За освітою на час вчинення кримінального правопорушення найбільшу кількість становили особи з повною вищою і базовою вищою освітою – 77 (56,6 %), з професійно-технічною – 27 осіб, з повною загальною середньою та базовою загальною середньою освітою – 31 особа.

В 2017 році в Україні відбулась наймасштабніша кібератака за всі роки незалежності. Комп'ютерний вірус під назвою «Petya.A» блокував комп'ютерні системи компаній та розповсюджувався через бухгалтерське програмне забезпечення. Вірус атакував велику кількість компаній від регіональних дрібних фірм до урядових порталів та енергетичних компаній. Також Національний Банк України повідомив про напад на третину банківських установ України. На той час ні бізнес, ні державні установи не були готові до атак подібного характеру. Кадрова безпека є одним з істотних напрямків діяльності організацій в сфері забезпечення економічної безпеки. Кадрова безпека є процесом запобігання загрозам, які пов'язані із персоналом суб'єкта господарювання. Серед осіб, що здійснювали економічні злочини основна частка належить до співробітників компанії, в якій зафіксовано злочин – близько 56% випадків [3]. Також незмінно зростає частка злочинів, що здійснюють вищі керівники компаній (з 27% у 2016 році до 55% у 2018 році). Очевидно, що ризик економічних злочинів перетворюється з операційної проблеми в стратегічний виклик бізнесу, який потребує активного підходу до управління на самому високому рівні компанії.

Україна робить дієві кроки з метою інтеграції до світового діджитал середовища. Так, 17 січня 2018 року своїм розпорядженням Уряд схвалив Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018- 2020 роки і затвердив план заходів щодо її реалізації. У її положеннях деталізовано напрями цифрового розвитку нашої країни, якими є: подолання цифрового розриву шляхом розвитку цифрових інфраструктур; розвиток цифрових компетенцій; цифровізація реального сектору економіки, реалізація проектів цифрових

трансформацій, громадська безпека, електронна демократія тощо. Тобто головні напрями розвитку цифрової економіки України доцільніше визначати у відповідній національній програмі. 5 липня 2018 року при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України почала роботу Координаційна рада з розвитку цифрової економіки в Україні [27]. Метою її діяльності є забезпечення виконання Концепції та Плану розвитку цифрової економіки та суспільства України до 2020 року. Невипадково протягом останніх десятиріччя спостерігається глобальний перехід від промислового до інформаційного (цифрового) капіталу. Усе більші масштаби використання цифрового капіталу призводять до зростання цифрової ренти, коли прибутки генеруються за рахунок використання «великих даних». Наприклад, фактично «Google» чи «Facebook» вже зараз отримують цифрову ренту.

Слід зазначити, що у 2018 році в ЄС була документально оформлена революційна ідея створення спільного цифрового ринку: 22 країни підписали спільну декларацію про створення Європейського блокчейн-партнерства. Цей європейський проект передбачає обмін інформацією та технологіями між державами і приватним сектором. Зазначена декларація побудована на трьох основних принципах: безперешкодний доступ до цифрових продуктів та послуг; створення адекватного середовища для динамічного розвитку мережових і цифрових технологій; використання можливостей цифрового ринку як важливого потенціалу для прискорення зростання економіки. Очікується, що практична реалізація цієї декларації на теренах ЄС дасть змогу запровадити єдину технічну стандартизацію з метою полегшення здійснення міжнародної електронної торгівлі, поступово зняти бар'єри в питаннях торгівлі діджитал-продуктами, покращити стан цифрової безпеки та приватності; відповідної інформаційної інфраструктури тощо. За задумом мають бути остаточно усунені «національні сегменти» таким чином, щоб цифрові платформи не були здатні блокувати доступ до продуктів та послуг за географічним принципом; спрощені питання інтернаціональної доставки товарів під час їх придбання з використанням мережі Інтернет; запроваджено надійний захист прав споживачів незалежно від того, в якій країні ЄС були придбані товари або послуги з використанням засобів електронної комерції.

Організована кіберзлочинність може бути асоційована не тільки з проблемами інформаційної безпеки, але й із загрозами для державної безпеки, військово-промислового і виробничого комплексів, інфраструктури життєзабезпечення. Характеризуючи стан організованої злочинності у сфері економіки, доцільно виділяти її в окрему категорію для вивчення злочинності саме у сфері «цифрової економіки». Оцінка впливу цифрової економіки на національну та світову економіку дозволяє констатувати, що актуальним залишається суцільна модернізація злочинності, яка постійно вдосконалюється у рамках активної суцільної електронізації та цифровізації суспільства.

Організації в Україні з побоюванням ставляться до кіберзлочинів: 16% українських респондентів не лише очікують кібератаки на їхні організації у наступні два роки, а й переконані, що кібератаки будуть найбільш значними для їхніх організацій з точки зору фінансових збитків або інших наслідків.

Та попри це, більшість організацій в Україні не лише недостатньо підготовлені до кібератак, а й не розуміють до кінця ризику, на які наражаються. Так, лише кожна третя організація в Україні (31%) має повністю функціонуючу програму кібербезпеки для захисту від кібератак. Така програма має включати наявні та потенційні ризики для організації і включати перевірений план заходів з реагування на інциденти кібербезпеки.

Стандартна практика для організацій, що постраждали від кіберзлочинів, це повідомити державні чи правоохоронні органи про інциденти кібератак. Проте, 28% організацій в Україні відповіли, що вони малоймовірно або й навряд чи будуть повідомляти про такі факти державним або правоохоронним органам (порівняно з 12% респондентів у світі). Більше половини (54%) цих респондентів стверджують, що не впевнені у тому, що у правоохоронних органів є необхідна кваліфікація у цій сфері, а інші 41% – не довіряють правоохоронним органам.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

3.1 Шляхи вдосконалення механізмів протидії організованій економічній злочинності в Україні

Організована економічна злочинність на даному етапі розвитку становить серйозну загрозу для України з реальною небезпекою трансформації демократичних принципів держави в напівкримінальні. На відміну від організованої економічної злочинності високорозвинених зарубіжних країн, в яких розумна кримінальна політика, здорові ринкові відносини не дозволили злочинному бізнесу проникнути в легальні галузі економіки, витіснивши її в кримінальний гральний, нарко- і порнобізнес. Така суспільно-небезпечна діяльність не зачіпає державних устоїв, не спотворює основоположних соціально-економічних, політичних, моральних принципів державного управління. Злочинність в сучасних умовах перетворюється на глобальну людську проблему, яка активно вивчається в усьому світі. Організована економічна злочинність - складне антисоціальне явище, яке не має державних кордонів. Багато десятиліть вона супроводжує економічний і культурний розвиток більшості країн світу, стимулюючи такі пороки людського суспільства, як корупція, шахрайство, вимагання, насильство, торгівля зброєю, проституція і т.д. У нашій країні економічна злочинність в силу цілого ряду специфічних причин набула політичної значимості, оскільки безпосередньо вторгалася в легальну економіку, а потім і в ринкові відносини що тільки зароджувались, надавши їм відповідний кримінальний відтінок. Злочини загально-кримінальної спрямованості поступаються місцем великомасштабним організованим злочинним акціям, глибокому проникненню через корумповані зв'язки в економіку і фінансову систему, спробам надавати прямий вплив на політику держави в цій сфері.

Разом з тим не можна не відзначити й того, що певна боротьба з економічною злочинністю в Україні дійсно ведеться, але вона не завжди мала високу ефективність. Вираз «боротьба зі злочинністю» є найбільш поширеним, його

закріплено в законодавчих та інших нормативно-правових актах. Однак з урахуванням діяльності держави і правоохоронних органів спрямованої на боротьбу зі злочинністю, можна стверджувати, що найчастіше здійснюється тільки «контроль» у відношенні організованої економічної злочинності. Тобто, гласне та не гласне вивчення процесів в кримінальному середовищі, ведення оперативно-довідкової статистики, пасивне спостереження за станом економічної злочинності, яке не забезпечувало стримування росту кількості та якості цих злочинів. На думку вчених, в окремих випадках, можна говорити «Про протидію організованим злочинності», під якою слід розуміти прийняття активних заходів впливу на злочинність, але не достатніх для якісної, позитивної її зміни. В даний час організована економічна злочинність зачіпає всі сфери життя людини і становить загрозу не тільки суспільству, але і державному устрою багатьох країн світу. Організована економічна злочинність має високий ступінь життєздатності, за великим рахунком повною мірою ліквідувати її неможливо, як би це песимістично не звучало, її можна тільки обмежити, поставити під контроль держави.

На відміну від державних органів, в тому числі і правоохоронних, організована економічна злочинність швидше налагоджує зв'язки за кордоном, швидше реагує на всі зміни, котрі відбуваються в світі. Найгіршим є положення, при якому відбувається взаємопроникнення провладних чиновників і злочинних організацій, встановлюються симбіотичні зв'язки, відбуваються змови. У цих умовах роль уряду практично зводиться до приховування злочинної діяльності, причому в той же час він стає заручником злочинної організації. Проблема дотримання законності в органах внутрішніх справ в Україні існує з моменту створення силових структур держави. Тяжіння країни до держав романо-германської системи права створило об'єктивні передумови для ситуації, коли законодавство відстає від процесу суспільного розвитку, і, відповідно, кримінальне законодавство - від розвитку криміногенних процесів. Вживані заходи для нейтралізації нових видів кримінальних проявів виявлялися в цих умовах неадекватними. Злочинці завжди випереджували на крок-другий правоохоронні органи.

Проте головна небезпека полягає в тому, що держава в особі вищих посадових осіб виявилася на утриманні олігархів, які лобіюють потрібні їм закони у Верховній Раді, мають своїх людей у міліції, СБУ, прокуратурі, судах. Зрозуміло, при такому становищі інтереси суспільства, держави розходяться з інтересами правлячої економічної і політичної еліти. Сформована ситуація не містить значимих передумов для боротьби з корупцією, організованою економічною злочинністю в верхніх її ешелонах, бо інститут попередження злочинності як і будь-який соціальний інститут може функціонувати в системі громадських відносин, які прогресивно розвиваються. В нинішніх умовах економічної кризи, морально-політичної напруженості в суспільстві, про ефективну боротьбу з організованою економічною злочинністю не може бути й мови. Певні можливості боротьби збереглися лише із загально-кримінальною злочинністю (крадіжки, шахрайство, розбої, вимагання тощо) від якої страждають, в першу чергу, середні верстви населення. Боротьба з такою злочинністю в державі теоретично може бути ефективною, оскільки вона не суперечить інтересам та званої «білокомірцевої» злочинності - впливових людей в економіці, політиці як національних так і регіональних масштабів. Не дивлячись на те, що ці особи достатньо захищені від загально-кримінальної злочинності державними і приватними охоронними службами, кримінальний світ може створювати певну загрозу, що містить потенційну небезпеку для їхньої власної безпеки. На сьогоднішній день одним з найбільш небезпечних симптомів криміналізації українського суспільства, що реально загрожує його національній безпеці, є процес легалізації організованої економічної злочинності в тому інформаційному середовищі, носієм якого виступають засоби масової інформації (ЗМІ). Важливе значення має спрямованість і ступінь криміногенного впливу засобів масової інформації на буденну свідомість людей.

Відсутність адекватної інформаційної політики держави, яка орієнтувала б засоби масової інформації на досягнення цілей національної безпеки, на захист населення від злочинності, на підвищення рівня його моральної і правової культури, призводить до зниження протидії економічним злочинам з боку

суспільства. Сучасні засоби масової інформації зловживають демонстрацією “романтизму” економічних злочинів, всіляко показують слабкість держави щодо розслідування економічних злочинів та демонструють безнаказаність злочинців, їх розкішне життя. ЗМІ надають досить виражений криміногенний вплив на масову свідомість і тим самим опосередковано або прямо впливають на стан злочинності і рівень анти-криміногенного потенціалу в суспільстві.

Поряд з цим слід зазначити, що демонстрація в засобах масової інформації сили кримінального світу супроводжується регулярним нагадуванням читачам про зв'язки злочинних авторитетів з представниками влади. Увага аудиторії наполегливо фокусується на перевагах бойової і технічної оснащеності злочинних співтовариств, значно перевершує по тих чи інших показниках озброєність правоохоронних структур. Для більшої переконливості періодично публікуються дані про інтенсивність відтоку в кримінальні кола колишніх спортсменів, співробітників правоохоронних органів, звільнених у запас військовослужбовців. Підкреслюється зростаючий інтелектуальний потенціал сучасної організованої економічної злочинності, що обслуговується цілою армією «тіньових» радників, консультантів, експертів, юристів.

Надаючи далеко не завжди перевірену і достовірну інформацію про низький рівень розкриття тяжких насильницьких та інших видів злочинів, потенційно підбираючи факти, засоби масової інформації сприяють формуванню у громадян установок на всюдозволеність і безкарність порушень кримінально-правових заборон. Не сприяє формуванню поваги громадян до закону та підвищенню авторитету правоохоронних органів помітне переважання негативних оцінок їх діяльності у пресі та електронних засобах масової інформації. Важливий аспект проблеми, що розглядається, полягає в наростаючій тенденції масового, відкритого, публічного порушення прийнятих норм поведінки. Даний процес також посилюється засобами масової інформації, які наполегливо намагаються обґрунтувати неминучий і вимушений характер подібних порушень, фактично навчають громадян навичкам ненормативного (того, що не піддається жодним

правилам) і квазі-нормативного (керованого нормами, що протирічать загальноприйнятим правилам) поведінки.

Крім того що подібна «роз'яснювальна» робота в засобах масової інформації спрямована проти інтересів правосуддя, порушує права жертв злочинів, вона направлено чи мимоволі сприяє підвищенню правового рівня і професіоналізму злочинців, навчанню недосвідчених, початківців порушників кримінального закону способам його обходу. Іншими словами, вона обумовлює розширення соціальної бази організованої економічної злочинності. Однак слід зазначити, що масове «засмічення» свідомості глядачів і читачів сценами, пов'язаними з фізичними розправами, жорстокістю і садизмом, породжує відчуття безвиході, безпорадності від постійної загрози кримінальних посягань, породжує гіпертрофоване почуття страху перед злочинністю. Психологи визначають страх як емоцію, що виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню індивіда і спрямовану на джерело дійсної чи уявної небезпеки.

У даному випадку мова вже йде про формування «віктимізації» – процесу перетворення особи в потенційну жертву злочину, який нерозривно пов'язаний з процесом криміналізації. Відсутність адекватної інформаційної політики держави, яка орієнтувала б засоби масової інформації на досягнення цілей національної безпеки, на захист населення від економічної злочинності, на підвищення рівня його моральної і правової культури, призводить до зниження анти-кримінального потенціалу суспільства. Організована економічна злочинність породила нову кримінальну ситуацію, яка потребує для її вирішення нагальних законодавчих, організаційно-управлінських заходів, значних матеріальних ресурсів на оснащення правоохоронних органів і навчання співробітників новим методам боротьби з організованою економічною злочинною діяльністю. Однією з причин ситуації в сфері боротьби з організованою злочинністю, що має місце сьогодні, є недостатня наукова розробка проблеми, відсутність чітких і ясних уявлень про стратегію та ідеологію цієї боротьби, а також правової, кримінологічної, криміналістичної і оперативно-розшукової концепції та відповідних наукових рекомендацій з

виявлення, розкриття, розслідування та попередження організованої економічної злочинної діяльності.

Нинішнім можливостям боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні найбільшою мірою, на нашу думку, відповідає жорсткий кримінально-правовий контроль. Досвід зарубіжних країн свідчить, що за наявності рішучості держави, реалізації розумної анти-кримінальної політики з безумовним дотриманням принципу рівності громадян перед кримінальним законом незалежно від посадового, майнового стану та інших обставин, боротьба зі злочинністю, в тому числі і з організованою, може бути досить ефективною. Сьогодні від представників юридичної науки і практики потрібно не тільки продовження дискусії про конкуренцію різних розпізнавальних технологій, але і внесення конкретних теоретичних, методологічних, нормативних і практичних пропозицій, що ведуть до принципового вирішення проблеми контролю, попередження та боротьби зі злочинністю.

3.2 Імплементация міжнародного досвіду боротьби з економічною злочинністю до українського правового та економічного устрою

Основними методами забезпечення безпечного розвитку економіки в Німеччині є дії по підтримці цивілізованого характеру ринкових відносин, створення рівних умов для конкуренції, недопущення монополізації в окремих галузях і підтримку стабільності національної валюти. Якщо розглянути досвід боротьби з корупцією у Німеччині та Словаччині, то він свідчить про ефективність залучення громадськості для боротьби з корупцією. Зокрема, відомство кримінальної поліції федеральної землі Нижня Саксонія впровадило прийом анонімних повідомлень від громадян про економічні злочини. За чотири місяці до вищезазначеного спецпідрозділу, який складається всього з 9 працівників прокуратури та 33 поліцейських, надійшло 184 повідомлення. Карні справи було відкрито у 124 випадках, з яких 30 % стосується справ щодо корупції [50, с.72].

Особливо важливим є досвід Швеції, де політиці у сфері зайнятості приділяється велика увага. Головною особливістю є те, що 70% коштів тут витрачають на проведення: професійної підготовки і перепідготовки осіб, які залишилися без роботи, чи тих, кому загрожує безробіття; створення нових робочих місць, в основному у державному секторі економіки; забезпечення географічної мобільності населення і робочої сили; забезпечення населення інформаційними послугами на базі комп'ютерних банків даних про вакантні місця по регіонах країни; заохочення розвитку дрібного підприємництва шляхом надання державних кредитів і субсидій [53, с.280].

Австрія – одна з багатьох країн Європейського Союзу з низьким рівнем тіньової економіки та досить високим показником сприйняття корупції. Головним напрямом боротьби з корупцією в країні було впровадження заходів із запобігання корупції серед державних службовців. Для цього австрійським держслужбовцям заборонено приймати подарунки, спрямовані на те, щоб викликати прихильність чи отримати певну користь, які службовець може надати з огляду на свої повноваження.

Боротьба з корупцією в Нідерландах ґрунтується на таких основних принципах:

- постійної звітності та гласності, зокрема Міністр внутрішніх справ доповідає Парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи;
- розроблення системи моніторингу за можливими джерелами виникнення корупції та підозрілими особами;
- розроблення антикорупційного законодавства для посадовців;
- жорстка система покарань, зокрема заборона обіймати державні посади, штрафи, тимчасове відсторонення від виконання обов'язків;
- впровадження в усіх органах державної влади підрозділів, що відстежують діяльність службовців; оприлюднення матеріалів по справах, пов'язаних із корупцією, якщо це не завдає шкоди системі національної безпеки; держслужбовці мають право ознайомитись із повною характеристикою на себе;

- функціонування системи навчання держслужбовців, що роз'яснює всі нюанси, пов'язані з їх діяльністю;
- функціонування системи державної безпеки по боротьбі з корупцією типу соціальної поліції;
- покладення на державних службовців обов'язку по реєстрації всіх відомих їм випадків корупції; співпраці зі ЗМІ [59].

Беручи до уваги загальні риси економічних злочинів, з'ясовано, що в українському законодавстві не-має розроблених заходів та рекомендацій, що б стосувалися протидії економічним злочинам у межах самої компанії. Здебільшого йдеться про корупційні діяння фізичних та юридичних осіб щодо посадовців, проте у багатьох країнах є розроблені рекомендації щодо протидії економічній злочинності серед працівників компаній.

Таблиця 3.1

Узагальнення досвіду країн світу щодо боротьби з економічною злочинністю та детінізацією економіки в цілому.

Досліджувана країна	Рекомендовані заходи
Польща	Заборона ведення господарської діяльності тих фізичних осіб, які раніше вчинили серйозний податковий злочин. Введення майнової відповідальності юридичних осіб за здійснення економічного злочину.
США	Посилення ролі державних спеціальних служб у контролі за поширенням тіньової економіки в країні та їх взаємодію із державною структурою загалом. В Україні схожі функції мають виконувати співробітники Служби безпеки України (СБУ).

Продовження таблиці 3.1

Франція	Обмеження можливості проведення експортно-імпортних операцій національними суб'єктами господарювання з компаніями в офшорних зонах, оскільки це не дало б змоги у деяких випадках завищити або занизити ціни товарів порівняно зі світовими і при цьому ухилитися від сплати податків та отримати додатковий прибуток на різниці в цінах.
Великобританія	Підвищення рівня довіри громадян до влади, посилення незалежності судів, віддавши їх під громадський контроль, посилення покарання за хабарництво.
Німеччина	Оптимізація податкової системи, спрощення механізму обчислення розмірів податків, зниження ставок відрахувань із заробітної плати тощо. Створення ряду організацій: Федеральна фінансова поліція, Відділ боротьби з організованою злочинністю та корупцією, DIA (Департамент внутрішніх розслідувань).
Австрія	Впровадження заходів із запобігання корупції серед державних службовців.
Нідерланди	Розроблення системи моніторингу за можливими джерелами виникнення корупції та підозрілими особами. Функціонування системи державної безпеки з боротьби з корупцією типу соціальної поліції. Жорстка система покарань, зокрема заборона обіймати державні посади, штрафи
Бельгія	Створення Центрального управління по боротьбі з корупцією(ОСРС)

Варто зазначити, що в країнах ЄС з високим рівнем розвитку економіки склався превентивний підхід до забезпечення економічної безпеки держави,

найголовнішим і найскладнішим завданням якого є прогнозування та попередження загроз, а не аналіз її негативних наслідків після порушення стану безпеки, що вже відбулося [60, с.55].

Отже, досвід країн ЄС дає можливість визначити найбільш ефективні засоби подолання економічних злочинів, які можуть бути використані в Україні. Тому, пропонуємо запозичити досвід наведених країн, що стосується, по-перше, механізму забезпечення безпечного розвитку економіки, а по-друге, уникнення таких негативних явищ як корупція, безробіття та створення досконалої нормативно-правової бази. Таким чином, рівень економічної безпеки України наблизиться до європейського рівня.

3.3 Напрямки попередження розвитку економічної кіберзлочинності в Україні

Важливе значення для розвитку законодавчого регулювання в галузі кібербезпеки має Директива Ради 2008/114/ЄС від 8 грудня 2008 року щодо ідентифікації та визначення європейських критичних інфраструктур та оцінки необхідності покращення їх охорони та захисту. Вважаємо за необхідне врахувати положення саме цього документу під час розробок як національних нормативно-правових актів, так і локальних актів суб'єктів господарювання.

Уваги для вивчення заслуговують визначені Директивою 2008/114/ЄС критерії оцінки ЄКІ, зазначені в параграфі 1, які включають в себе:

- а) критерії нещасних випадків (оцінюється можлива кількість отриманих травм чи смертельних випадків);
- б) критерії економічних результатів (проводиться оцінка за економічними втратам чи оцінка погіршення продуктів та послуг, поряд з цим можуть оцінюватись екологічні наслідки);

в) критерії суспільних наслідків (проводиться аналіз впливу на довіру суспільства, порушення нормального повсякденного життя, фізичні страждання в тому числі не надання основних послуг);

Показники наскрізних критеріїв повинні визначатись з урахуванням серйозності можливих наслідків, які спричинені пошкодженням чи знищенням конкретної інфраструктури. Показники критеріїв у кожному випадку мають визначати відповідні держави для окремої критичної інфраструктури. Кожна держава-член має щорічно інформувати Комісію щодо кількості інфраструктур в кожному секторі, щодо яких проводилось обговорення про граничні значення критеріїв. Секторальні критерії повинні враховувати особливості окремих секторів ЄКІ. [62].

Зазначені положення були відображені в Проекті Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист», що наразі перебуває на розгляді профільного комітету Верховної Ради України, а також проектах Постанов Уряду: «Порядку та критеріїв віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури», а також «Порядку формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури»

Необхідно постійно звертати увагу на нормативно-правове регулювання кібербезпеки в банківському секторі України. Стрімке вдосконалення нормативно-правового забезпечення кібербезпеки банківського сектору буде можливим завдяки незалежному становищу Національного банку, що визначається Законом України «Про Національний банк» [65].

Підтримання безпеки в кіберпросторі не вичерпується лише заходами державного контролю та нормативного регулювання, а в багатьох випадках може залежати саме від відповідальної та свідомої поведінки учасників правовідносин, зокрема суб'єктів господарювання. Високого інтересу серед кіберзлочинців викликає на даний момент електронна комерція та ринок криптовалют. Різними способами зловмисники здійснюють крадіжки електронних грошей чи інших еквівалентів безпосередньо у їхніх власників. Кібератаки, направлені на суб'єктів господарювання можуть набувати різних форм.

Одним із важливих чинників, який сприяє попередженню кібератак, є розвинена система захисту та ефективна система покарань кіберзлочинців. Україна, на даний момент немає розвинуеного і вдосконаленого законодавства щодо притягнення до відповідальності кіберзлочинців за скоєні злочини [64].

Важливе значення в елементі безпеки діяльності суб'єктів господарювання є заходи корпоративного комплаєнса та внутрішня політика інформаційної безпеки. Як правило, це відображається в вигляді певної сукупності правил, рекомендацій, вимог та ін., що визначають порядок дотримання інформаційної безпеки в кіберпросторі.

Також, необхідно звернути увагу, що згідно зі ст. 5 Закону (про основні засади) суб'єктами забезпечення кібербезпеки є і окремі громадяни, які провадять діяльність та/або надають послуги, пов'язані з національними інформаційними ресурсами, інформаційними електронними послугами, здійсненням електронних правочинів, електронними комунікаціями, захистом інформації та кіберзахистом.

Інформаційні атаки, які періодично проходять в напрямку України, можемо трактувати як повноцінні кібератаки. З огляду на це, розробка нормативної основи забезпечення кіберзахисту має засновуватись на зрозумілій та чіткій стратегії. Термін дії чинної Стратегії кібербезпеки України закінчиться в 2020 році, тому варто розпочати роботу над сучасною Стратегією кібербезпеки України, що має врахувати вже наявний досвід як професійного середовища, так і іноземних партнерів, саме Стратегія повинна дати оцінку викликам та визначити перспективи підвищення рівня захищеності в кіберпросторі.

На нашу думку, найбільш перспективними напрямками розвитку національної системи кіберзахищеності є:

– а

З огляду на викладене, пріоритетними напрямками, на яких доцільно зосередити профілактичні зусилля правоохоронних органів, є:

а) платіжні шахрайства: шкідливі програми, які порушують цілісність платіжних систем, ускладнюють або блокують роботу банківських терміналів; системи «софт», що застосовуються для отримання готівкових коштів або

конфіденційних даних під час користування кредитними картками, безконтактними картками і банківськими терміналами; системи «софт», що використовуються для крадіжки даних громадян, які перебувають у розпорядженні фінансових інституцій; системи «софт», що використовуються для викрадення грошових коштів і шахрайства у сфері електронної комерції і насамперед на транспорті, у роздрібних мережах і туристичному бізнесі;

б) сексуальна експлуатація дітей та підлітків он-лайн: боротьба з каналами потокового відео, пов'язаного із сексуальним насильством щодо дітей та підлітків; припинення діяльності груп, що спеціалізуються на виготовленні та розповсюдженні злочинного контенту, пов'язаного з педофілією, і його поширенні в мережах DarkNet; виявлення за допомогою цифрових засобів конкретних жертв сексуального насильства й експлуатації та проведення операцій з їх порятунку;

в) наскрізна «цифрова злочинність»: вендори, покупці й адміністратори нелегальних торгових сайтів у DarkNet; кримінальні провайдери послуг із незаконної анонімізації і прихованого хостингу; «грошові мули» і «конверт-центр» на території не тільки країн ЄС, а й тих, що обслуговують громадян ЄС; експерти, розробники і програмісти, що сприяють використанню біткоїнів і інших віртуальних валют з метою кримінальних обмінних операцій, відмивання грошей і платіжних операцій, пов'язаних із будь-якими видами фінансування тероризму.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Дослідження обраної теми дало змогу дати таке визначення поняття економічного злочину: «економічний злочин – це дія протиправного характеру, яка вчиняється в економічній сфері із зловживанням влади чи соціального становища, що посягає на порядок здійснення економічної чи господарської діяльності та має на меті отримання економічної вигоди».

Також, досліджуючи криміналістичний аспект вчинення економічних злочинів ми намагалися визначитись із складом економічного злочину. Суб'єктом злочину завжди виступає фізична особа, а суб'єктивною стороною завжди є умисел. В залежності від виду злочину це може бути посадова особа органів державної влади, або особа із приватної сфери господарювання. Об'єктом злочину виступає економіка держави. Об'єктивною стороною виступають діяння особи, способи вчинення злочину, в тому числі і застосована техніка. Що цікаве, на нашу думку, мотивом вчинення злочину не завжди є збагачення чи неправомірна вигода, доволі часто мотивом злочинних діянь є приховування інших протиправних діянь, більш вагомих (що називають вторинним злочином).

Саме специфіка складу економічних злочинів не дозволяє правоохоронним органам миттєво реагувати на їх вчинення. Звісно держава реагує на дані злочини та намагається запобігти їм. Про це говорить створення Національного антикорупційного бюро України, функціонування департаменту з розслідування особливо важливих справ у сфері економіки, створення сайту держзакупівель «Прозоро» та багато інших кроків в цьому напрямку. Проте, практика показує, що всі дії владних органів щодо запобігання економічним злочинам супроводжуються виникненням більш інноваційних механізмів вчинення економічних злочинів. Саме тому дана тема є надважливо і ще тривалий час буде актуальною для досліджень.

2. Організована економічна злочинність в Україні розпочала своє формування з кінця ХХ століття. Особливості становлення організованої економічної злочинності в Україні зумовлені багатьма факторами: розпад СРСР,

мінімізація контролю з боку держави за починаючими діяльністю кримінальними структурами, послаблення чіткої державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності, посилення та стрімкий розвиток так званої «ментальної корупції». Боротьба з організованою економічною злочинністю - важка і довготривала задача. Вона не може бути успішною без опори на науку, без використання рекомендацій, як окремих науковців, так і наукових установ. Вельми цінний при цьому і світовий досвід, який передбачає міжнародне співробітництво вчених і практиків, котрі вже стикалися з організованою економічною злочинністю у своїх країнах і виробили з часом оригінальні та ефективні підходи до боротьби з цим воістину глобальним явищем

На відміну від багатьох інших видів злочинної діяльності, економічній злочинності властива самодермінація та автокореляція злочинних дій, а також пролонгована дія факторів, що означає певну часову затримку між фактором та дією. Це також ускладнює моніторинг та прогноз економічної злочинності, але не знімає необхідності стратегічних, далекоглядних економічних, правових управлінських та інших рішень.

Так у 2018, 2019 роках намітилась загрозлива тенденція збільшення зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 191 КК України – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальних проваджень за правопорушеннями, які вчинені з використанням бюджетних коштів, а також у сфері земельних правовідносин, приватизації та зовнішньоекономічної діяльності. У 2016 р. зафіксовано 9787 кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України, а вже у 2017 р. кількість таких зареєстрованих кримінальних правопорушень зросла майже на 10% до 10756 випадків. Станом на вересень 2019 року вже зафіксовано 7013 таких кримінальних правопорушень.

В умовах суперечливості та неповноти офіційної статистичної інформації про економічні злочини, все очевиднішою стає необхідність розробки нових кримінологічних методик моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації у сфері економіки України як на основі поєднання кількісного та якісного аналізу

даних, так і за рахунок підкріплення його даними з альтернативних джерел, зокрема, віктимологічних оглядів, оцінки наслідків економічних злочинів, що є навіть більш показовими та визначальними для визначення стратегій захисту та безпеки національної економіки.

4. Нинішнім можливостям боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні найбільшою мірою, на нашу думку, відповідає жорсткий кримінально-правовий контроль. Досвід зарубіжних країн свідчить, що за наявності рішучості держави, реалізації розумної анти-кримінальної політики з безумовним дотриманням принципу рівності громадян перед кримінальним законом незалежно від посадового, майнового стану та інших обставин, боротьба зі злочинністю, в тому числі і з організованою, може бути досить ефективною. Сьогодні від представників юридичної науки і практики потрібно не тільки продовження дискусії про конкуренцію різних розпізнавальних технологій, але і внесення конкретних теоретичних, методологічних, нормативних і практичних пропозицій, що ведуть до принципового вирішення проблеми контролю, попередження та боротьби зі злочинністю.

Досвід країн ЄС дає можливість визначити найбільш ефективні засоби подолання економічних злочинів, які можуть бути використані в Україні. Тому, пропонуємо запозичити досвід наведених країн, що стосується, по-перше, механізму забезпечення безпечного розвитку економіки, а по-друге, уникнення таких негативних явищ як корупція, безробіття та створення досконалої нормативно-правової бази. Таким чином, рівень економічної безпеки України наблизиться до європейського рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головкін Б.М. Поняття злочинності у сфері економіки [Електронний ресурс] / Б.М. Головкін // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 128–133. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_24.pdf.
2. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні / С. Й. Кравчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/116-ekonomchna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html>
3. Юртаєва К.В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні /К.В. Юртаєва // Вісник Кримінологічної асоціації України, 2018, № 2. – С. 109-119.
4. Олашин М. М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання / М. М. Олашин // Європейські перспективи. - 2015. - Вип. 7. - С. 102-106. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_7_20
5. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні / С. О. Баранов // Вісник НАДУ. – 2015. – № 3. – С. 47-54.
6. Поптанич Ю. М. Нормативне регулювання діяльності підрозділів Національної поліції України, що здійснюють запобігання правопорушенням у фінансовій сфері та галузях економіки: адміністративно-правові аспекти / Ю. М. Поптанич // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2017. - № 4. - С. 146-154. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2017_4_21
7. Акименко Н.А. Адміністративно-правове забезпечення економічної безпеки підприємств: навч. посібник. К., 2016. 313 с.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

9. Франчук В.В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України: монографія. Львів, ЛьВДУВС, 2016. 244 с.
10. Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» / прийнято та надано чинності Наказом Держспоживстандартом України : від 11.10.2010 р., № 457 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ubc.ua/Links/codes_ua.
11. Європейський досвід організації системи протидії економічній злочинності [Електронний ресурс] : аналіт. записка. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
12. Балобанова Д.О. Криміналізація організованої злочинності: інформаційний аспект / Д.О. Балобанова // Інформаційне забезпечення протидії
13. Єфремов С. О. Організована злочинна діяльність як кримінально-правова проблема / С. О.Єфремов // Прокуратура. Людина. Держава. - 2014. - №12. - С.75-82.
14. Бейкун А. Удосконалення боротьби зі злочинністю у сфері зовнішньоекономічної діяльності / А. Бейкун // Право України. — 2013. — №9. - С.11-15.
15. Марчук Р.П. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: довідник. Том 1: Міжнародні нормативно-правові акти та стандарти / Р.П. Марчук, О.І. Попов, І.В.А. Онисьєв. – К.: Бізон, 2008. – 880 с.
16. Соловій Я.І. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія / Я.І. Соловій, В.В. Дудка, А.В. Дудка. – Івано-Франківськ: Надвірнянська друкарня, 2008. – 231 с.
17. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – С. 266.
18. Резолюція (97) 24 Комітета міністрів Союзу Європи о двадцяти принципах боротьби с корупцией // Законодавство України. [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_845
19. Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки: Указ Президента України від 24.04.1998 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 17. – С. 14
 20. Чубата Л.В. Міжнародний досвід боротьби з проявами корупції / Л.В. Чубата // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 338–342.
 21. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.10.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – С. 497.
 22. Якимчук Ю.Ю. Ухилення від сплати податків в Україні: особливості проблеми та шляхи подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=2205>.
 23. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року. [Електронний ресурс] / PWC. – Режим доступу : <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/economic-crime-survey.html>
 24. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року. [Електронний ресурс] / PWC. – Режим доступу : <https://www.crn.ru/news/detail.php?ID=108627>
 25. Pulling fraud out of the shadows / Global Economic Crime and Fraud Survey 2018 [Електронний ресурс] – Точка доступа: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf>
 26. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.17 р. № 2163-VII (База даних “Законодавство України” / ВР України). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 07.11.2018).

27. В Україні запрацювала Координаційна рада з розвитку цифрової економіки та суспільства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2493487-v-ukraini-zapracuvala-koordinacijna-rada-z-rozvitkucifrovoi-ekonomiki.html>
28. Харчук О.О. Основні способи ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів / О.О. Харчук // Международный научный журнал // № 6, т. 3, 2016 – С. 153 – 156.
29. Роман Літвінцев: Причини тіньової економіки України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.klubok.net/article25331>
30. Шевчук І.В. Тіньова економіка як загроза безпеці України в економічній сфері./ І.В. Шевчук// електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток».-2016.- випуск №12.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1176>
31. Скорук О.В. Тіньова економіка: сутність, причини виникнення та шляхи подолання./О.В.Скорук//Економіка та управління національним господарством.- 2017.- випуск № 11.- с. 128- 129
32. Дані Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
33. Даниляк, А. В. Особливості взаємодії під час розслідування економічних злочинів, вчинених організованими групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. В. Даниляк; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2018. - 26 с.
34. Баганець О. Криміногенна ситуація в Україні / О. Баганець // Юридичний вісник України. - 2017.- 3 ч
35. Головкін Б. М. Поняття Злочинності у сфері економіки / Б. М. Головкін // Філософія права. - 2013. - № 3. - С. 128-133.
36. Бойко А. М. Особливості детермінації економічної злочинності в умовах переходу до ринкової економіки / А.М. Бойко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – №1. – С. 68-74.

37. Маслій І. В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. В. Маслій ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». - Одеса, 2015. - 229 с.
38. Пчолкін В. Д. Криміналістична характеристика злочинів, що вчинюються у сфері економічної діяльності / В. Д. Пчолкін, О. В. Іванцова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2016. - № 3(74). - С. 151-159.
39. Скалозуб Л. П. Проблеми визначення поняття економічної злочинності / Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - № 1 (2). - С. 223-233.
40. Степанюк Р. Л. Типові технології злочинної діяльності в бюджетній сфері України / Р. Л. Степанюк // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 977–981
41. Харко Д. М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України / Д. М. Харко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v55/119.pdf>
42. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
43. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.: іл.
44. Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. 752с
45. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). К.: ВАІТЕ, 2017. 872 с.

46. Смелянов М.В. Кримінальна відповідальність за шахрайство: монографія. Харків: Право, 2014. 176 с
47. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ: вид-во «Елтон – 2», 2012. 780 с.
48. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с
49. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання сьоме, переробл. та доп. / відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Х.: Одиссей, 2011. 824 с.
50. Ільєнок Т.В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід / Ільєнок Т.В.// Юридична наука. - 2013. - № 2. - С. 71-77.
51. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М.І. Хавронюка. 2-ге вид. переробл. і допов. К.: ВД «Дакор», 2017. 522 с.
52. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. К.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
53. Курсон К.І. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості населення та можливості його використання в Україні / К.І. Курсон // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. - 2013. - Вип. 4. - С. 276-284
54. Олійник П.В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення: монографія. Харків: Право, 2011. 208 с.
55. . Юрченко О.М., Бантишев О.Ф., Кузьмін С.А. Загальні засади кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: науково-практичний посібник. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. 60 с.

56. Annual number of data breaches and exposed records in the United States from 2005 to 2017 [Електронний ресурс] – Точка доступу: <https://www.statista.com/statistics/273550/data-breaches-recorded-in-the-united-states-by-number-of-breaches-and-records-exposed/>
57. Фрумкін К. Шахрайство та злочини у банківській сфері / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/150.htm
58. Про банки і банківську діяльність: закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
59. Das Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/GBLA_2014_II_175ZBGBLA_2014_II_175.pdf.
60. Маргасова В.Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону. Науковий вісник ЧДІЕУ. Регіональна економіка. Чернігів, 2011. №1 (9). С. 53-61.
61. Методичні рекомендації щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються з використанням банківських послуг та технологій, затверджені Генеральною прокуратурою України. – К., 2008.
62. Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. OJ L 194, 19.7.2016, p. 1–30
63. Белінська Г.В. Актуальні проблеми банківської систем України: причини виникнення та шляхи розв'язання//Фінанси, учет, банки № 1(21) 2016. – с.34-42
64. Клименко А. Правовые аспекты кибербезопасности бизнеса. URL: <https://cpk.ua/publications/articles/full/pravovyye-aspektykiberbezopasnosti-biznesa-2/>
65. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999 р. // База даних інф.-довід. системи «Ліга-закон».
66. Ключко А.М. Злочини у сфері банківської діяльності // Правовий вісник Української академії банківської справи № 1(10) 2014 р. с.68-71.

67. Марков В.В. Статистичне дослідження показників кіберзлочинності: методологічний аспект. Право і Безпека. 2013. № 2. С. 136-139.
68. Трапезников В.И. Характеристика и значение международной статистики киберпреступности. Информатика та математичні методи в моделюванні. 2014. Т. 4. № 4. С. 363–369
69. . Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.17 р. № 2163-VII (База даних “Законодавство України” / ВР України). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 07.11.2018).
70. Закон України «Конвенція про кіберзлочинність» № 2824-IV (2824-15) від 07.09.2005, ВВР, 2006, № 5-6, ст. 71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
71. Чекунов И. В. Современные киберугрозы. Уголовно-правовая и криминологическая классификация и квалификация киберпреступлений [Электронный ресурс] / И. В. Чекунов. – Режим доступа : <http://x5443x.ru/publ/1-1-0-36>.
72. Дяченко О.П. Імплементация зарубіжного дос-віду щодо формування антикорупційної політи-ки України І О.П. Дяченко ІІ Інвестиції: практика та досвід. - 2017.-№17.-С.17-20.
73. Гришова І.Ю. Корупційні ризики тазарубіжна- методологія їх оцінки в системі економічної безпеки І І.Ю. Гришова., 0.0. Красноручський ІІ Проблеми і перспективи економіки та управлін-ня : науковий журнал. - Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. - № 4(4). - С. 40-46.
74. Про стан протидії економічній злочинності в Україні в 2013 р. – К.: ДІАЗ МВС України, 2013. – 45 с
75. Титаренко О. Злочини, пов’язані з незаконним використанням бюджетних коштів: визначення поняття / О. Титаренко, В. Руфанова // Юридична Україна. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – №2. – С.99–103.

76. Пилипенко В. Науково-практичні аспекти притягнення до кримінальної відповідальності за злочини у бюджетній сфері / В. Пилипенко // Фінансовий контроль. – К., 2010. – № 7 (60). – С. 36–38
77. Савчук Т. І. Поняття економічних злочинів та їх види. Право і безпека / Т. І. Савчук. – Харків: ХНУВС, 2009. – № 1. – С.71–76